

آسیب‌شناسی تحصیلی

دکتر محمد رضا عابدی*

چکیده

دست‌اندرکاران امور تحصیلی در پایان طبقه‌بندی کامل‌تری از این اختلالات ارائه می‌گردند.

اگر چه یکی از مهم‌ترین مشکلات دانش‌آموزان و دانشجویان، مشکلات تحصیلی است ولی تا کنون طبقه‌بندی کاملاً مشخصی از این مشکلات به‌عمل نیامده است و از این رو مشاوران در برخورد با این مشکلات دچار سردرگمی‌اند و کمتر علاقمند به‌حیطه‌ی تحصیلی می‌باشند. در مقاله‌ی حاضر با هدف توجه به‌این معضل مهم، طبقه‌بندی اولیه‌ای از اختلالات تحصیلی به‌عمل آمده است. این طبقه‌بندی می‌تواند ضمن تحریک ذهن مشاوران، آنان را در توجه دقیق‌تر به‌مسائل تحصیلی دانش‌آموزان یاری دهد. به‌این منظور مشکلات تحصیلی به‌ده طبقه تقسیم شده‌اند و در هر طبقه ۵ مشکل و در پایان ۵۰ مشکل تحصیلی به‌عنوان آسیب‌های تحصیلی مطرح گردیده‌اند.

طبقه‌بندی مشکلات تحصیلی

آسیب‌شناسی، علم شناسایی علائم و علل بیماری‌هاست و آسیب‌شناسی تحصیلی مبحث بررسی و شناخت علائم، علل و طبقه‌بندی مشکلات مختلف تحصیلی است. مشاوران تحصیلی در برخورد‌های روزمره‌ی خود با اغلب این مشکلات مواجه می‌شوند. گرچه در مقاله‌ها و کتاب‌های مختلف مسایل و مشکلات تحصیلی به‌صورت‌های مختلف بحث می‌شود ولی طبقه‌بندی واحدی از مسایل و مشکلات تحصیلی وجود ندارد. در ویرایش چهارم راهنمای تشخیصی و آماری بیماری‌های روانی (انجمن روان‌پزشکی، آمریکا، ۱۹۹۴) در طبقه‌ی هفدهم تحت عنوان مشکلاتی که می‌توانند مورد توجه بالینی قرار گیرند، دو مشکل طرح شده است که این دو مشکل به‌نوعی با آسیب‌شناسی تحصیلی در رابطه‌اند. مشکل هوش مرزی و مشکلات تحصیلی. اگر چه این کتاب تنها به‌تعریف این دو مشکل پرداخته است ولی با توجه به‌مراجعه‌های مختلف خانواده، کودکان و نوجوانان به‌دلیل مسایل تحصیلی انتظار می‌رود در چاپ‌های بعدی این کتاب توجه عمیق‌تری به‌آسیب‌های تحصیلی شود.

به‌هر حال طبقه‌بندی آسیب‌های تحصیلی می‌تواند مشاوران را در ارائه‌ی خدمت بهتر در این زمینه یاری دهد. در مقاله‌ی حاضر با هدف طبقه‌بندی مقدماتی مشکلات تحصیلی، تحت عنوان آسیب‌شناسی تحصیلی، ده طبقه از مشکلات تحصیلی مطرح شده است که هر طبقه شامل پنج مشکل و در مجموع پنجاه مشکل تحصیلی را مطرح می‌نماید. اگر چه وضوح این مشکلات آن‌قدر زیاد است که با تعریف نیز قابل تشخیص‌اند ولی لازم است ملاک‌های تشخیصی این مشکلات و علل ایجاد آنان نیز تبیین شود

مقدمه

با نگاهی به‌نیازهای دانش‌آموزان متوجه می‌شویم یکی از مهم‌ترین وظایف مشاور در مدارس مشاوره‌ی تحصیلی است ولی این موضوع کمتر مورد توجه قرار گرفته است. همان طوری که در دوران تحصیل دانشگاهی، مشاورانی که در رشته‌ی مشاوره تحصیل می‌کنند، در دوره کارشناسی تنها در ۲ واحد درسی با راهنمایی و مشاوره تحصیلی آشنا می‌شوند و مشاوران رشته‌ی روان‌شناسی نیز هیچ عنوان درسی مرتبط با مشاوره‌ی تحصیلی در برنامه‌ی درسی خود ندارند، ضمن اینکه در مباحث مربوط به‌آسیب‌شناسی نیز تنها بر آسیب‌شناسی روانی و اجتماعی تأکید می‌شود و آسیب‌شناسی تحصیلی اصلاً مورد توجه قرار نمی‌گیرد. بنابراین انتظار می‌رود مشاوره‌ی تحصیلی در مدارس با شرایط مطلوبی ارائه نگردد. اگر مشاوره‌ی تحصیلی در مدارس بخواهد سیر مطلوبی داشته باشد، لازم است مشاوران در ابتدا به‌آسیب‌شناسی تحصیلی و سنجش آسیب‌های تحصیلی پردازند و آنگاه مشاوره را آغاز کنند.

در مقاله‌ی حاضر به‌عنوان اولین گام در این مسیر آسیب‌شناسی تحصیلی طرح می‌شود و تحت عنوان طبقه‌بندی مشکلات تحصیلی، طبقه‌بندی مقدماتی این مشکلات ارائه می‌گردد. با طرح این مباحث و جمع‌آوری نظر مشاوران و

* عضو هیأت علمی گروه مشاوره‌ی دانشگاه اصفهان

که می‌تواند موضوع مقاله‌های دیگری در این مورد باشد.

طبقات مشکلات تحصیلی:

طبقه اول: مشکلات مربوط به انتخاب و تصمیم‌گیری تحصیلی

طبقه دوم: مشکلات مربوط به آمادگی تحصیلی

طبقه سوم: مشکلات مربوط به انگیزش تحصیلی

طبقه چهارم: مشکلات مربوط به عادات تحصیلی

طبقه پنجم: مشکلات مربوط به برنامه‌ریزی تحصیلی

طبقه ششم: مشکلات مربوط به مطالعه

طبقه هفتم: مشکلات مربوط به محیط و جو تحصیلی

طبقه هشتم: مشکلات مربوط به امتحان

طبقه نهم: مشکلات جسمانی مربوط به تحصیل

در زیر ضمن طرح طبقات و تعریف مختصر از هر طبقه

مشکلات مربوط به آن معرفی می‌گردد.

طبقه اول: مشکلات مربوط به انتخاب و

تصمیم‌گیری تحصیلی

در این طبقه مشکلاتی قرار می‌گیرند که به نوعی در مورد

انتخاب رشته‌ی تحصیلی در دوره‌ی دبیرستان و یا دوره‌ی دانشگاه

می‌باشند. واقعیت این است که علل برخی مشکلات و شاید افت

تحصیلی می‌تواند به نوعی به شروع تحصیل در یک رشته‌ی خاص

بر گردد. اگر چه در حال حاضر تلاش‌هایی جهت انتخاب

صحیح‌تر در سال اول دبیرستان صورت می‌گیرد ولی با سه مشکل

روبروست:

۱- این تلاش‌ها کافی نیست.

۲- خانواده‌ها به ارزش و اهمیت انتخاب صحیح رشته

تحصیلی واقف نیستند.

۳- برای انتخاب رشته در دانشگاه، ملاک اصلی قبولی است تا

عوامل مهم دیگر.

به منظور بررسی دقیق‌تر در این حیطه می‌توان پنج مشکل

خاص را مطرح کرد.

۱- انتخاب رشته‌ی تحصیلی بدون بررسی و دقت لازم

۲- انتخاب رشته‌ی تحصیلی بر اساس ملاک‌های صوری و

مجازی و کاذب جامعه

۳- بی‌هدفی تحصیلی و یا بی‌تصمیمی

۴- انتخاب رشته‌ی تحصیلی بدون توجه به دو معیار با اهمیت

استعداد و رغبت

۵- دلبستگی بیمارگونه به یک رشته‌ی خاص

طبقه دوم: مشکلات مربوط به آمادگی

تحصیلی

تجربه‌های مشاوره‌ای نشان می‌دهد اگر چه آمادگی تحصیلی

در حیطه‌های مختلف تحصیل دارای اهمیت اساسی است ولی

برای این مهم وقت کافی گذاشته نمی‌شود. ورود دانش‌آموزان از

دوره‌ی ابتدایی به راهنمایی از راهنمایی به دبیرستان و از دبیرستان

به دانشگاه با آمادگی لازم صورت نمی‌گیرد و این امر می‌تواند

مشکلاتی را طی دوره‌ای که فرد با محیط جدید در حال سازگاری

است، ایجاد کند. هم‌چنین در موارد دیگر مثل امتحان، شرکت در

کلاس و مطالعه نیز آمادگی لازم ایجاد نمی‌گردد.

مشکلات این طبقه عبارتند از:

۱- عدم آمادگی تحصیلی هنگام تغییر مقطع یا تغییر دوره

۲- عدم آمادگی تحصیلی برای ورود به یک رشته خاص

۳- عدم آمادگی قبل از مطالعه

۴- عدم آمادگی لازم قبل از امتحان

۵- شرکت در کلاس‌های درسی بدون آمادگی قبلی

طبقه سوم: مشکلات مربوط به انگیزش

تحصیلی

شاید یکی از شایع‌ترین مشکلات به‌ویژه در بین پسران،

مشکلات مربوط به انگیزش تحصیلی است. بسیاری از خانواده‌ها

از این‌که فرزندانشان انگیزه‌ی لازم برای تحصیل را ندارند،

شاک‌ی‌اند. معلمان نیز به‌صورت مختلف این طبقه را یکی از

مهم‌ترین آسیب‌های تحصیل می‌دانند. در این طبقه مشکلات زیر

قرار می‌گیرند.

۱- عدم احساس نیاز به تحصیل

۲- بی‌رغبتی تحصیلی

۳- نومییدی تحصیلی

۴- غلبه سایر ارزش‌ها بر ارزش‌های علمی

۵- افت تحمل تحصیلی

مختلف تحصیلی به منظور تقویت مطالعه است؛ شاید بتوان گفت عمده‌ترین یادگیری به‌ویژه در مقاطع و دوره‌های بالاتر با مطالعه ایجاد می‌شود. با وجود اهمیت فوق‌العاده مطالعه، آسیب‌هایی وجود دارند که می‌توانند در مطالعه خلل جدی ایجاد کنند. این آسیب‌ها عبارتند از:

۱- مطالعه‌ی بدون رعایت پیش نیاز

۲- پایین بودن کمیت مطالعه

۳- نامتناسب بودن سرعت مطالعه (سرعت کم یا زیاد بدون توجه به متن)

۴- زیاد بودن کمیت مطالعه

۵- عدم استفاده از مهارت‌های صحیح مطالعه

طبقه هفتم: مشکلات ذهنی و عاطفی مربوط

به تحصیل

برخی افراد حاضرند هر کاری انجام دهند ولی به‌امور تحصیلی نپردازند. در هنگام پرداختن به‌امور تحصیلی از جمله مطالعه یا شرکت در کلاس‌ها، احساس غمگینی، گرفتگی و افسردگی می‌کنند و اگر به‌کارهای دیگر بپردازند، راحت‌ترند اگر چه بیماری‌ها و آسیب‌های روانی با علائم خاصی مشخص می‌شوند و پیامدهای خاصی نیز دارند ولی برخی از این اختلالات رابطه‌ی مستقیمی با مسایل تحصیلی دارند. در این طبقه مشکلات زیر قرار می‌گیرند:

۱- افسردگی و نوسان خلق

۲- وسواس کلی و وسواس در امور تحصیلی

۳- احساس ناتوانی تحصیلی

۴- مشکلات مربوط به تمرکز و توجه

۵- داشتن اضطراب حین مطالعه

طبقه هشتم: مشکلات مربوط به محیط و جو

تحصیلی

محیط و جو حاکم بر فرد می‌تواند در افزایش و تقویت رفتارهای تحصیلی و برعکس افت این رفتارها مؤثر باشد. منظور از محیط شرایط فیزیکی حاکم بر فرد در کلاس و در حین مطالعه

طبقه چهارم: مشکلات مربوط به عادات

تحصیلی

عادات تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان در محیط خانواده و مدرسه ایجاد شده‌اند و می‌توانند رفتار تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان را به‌شدت تحت تأثیر قرار دهند. این عادات به‌گونه‌های مختلف ممکن است ایجاد مشکل کنند. در زیر مشکلات مربوط به این طبقه آمده است.

۱- طفره روی

۲- عادات غلط در شروع سال تحصیلی و مطالعه

۳- عادات غلط در حین مطالعه

۴- عادات غلط در ختم مطالعه

۵- عادات غلط در حین امتحان

طبقه پنجم: مشکلات مربوط به برنامه‌ریزی

تحصیلی

اگر چه برنامه‌ریزی رکن اساسی تحصیل است ولی آموزش برنامه‌ریزی تحصیلی در دوره‌های مختلف تحصیلی کمتر مورد توجه معلمان و آموزشگران می‌باشد. این امر می‌تواند ایجاد مشکلات مختلفی نماید که در امر تحصیل خلل ایجاد می‌کند.

در مورد برنامه‌ریزی تحصیلی می‌توان مشکلات مختلفی را

شناسایی کرد، این مشکلات به‌شرح زیر است:

۱- بی‌برنامه بودن تحصیلی

۲- برنامه‌ریزی دقیق و کمال‌گرایانه

۳- برنامه ناهمگون با سبک زندگی سالم

۴- برنامه‌ی مترکم و موقت به‌جای برنامه‌ی دائم همراه با

مطالعه‌ی تدریجی

۵- در اولویت نبودن امور درسی در برنامه‌های عادی افراد

طبقه ششم: مشکلات مربوط به مطالعه

مطالعه رکن اصلی رفتار تحصیلی است؛ بیشتر تلاش‌های

است. مثل نور، دما، سرو صدا و... و منظور از جو تحصیلی فضای عاطفی حاکم بر فرد است. گاهی اطرافیان، دوستان و خانواده نگرش مثبتی نسبت به تحصیل دارند و به طور مستقیم یا غیر مستقیم او را تشویق به مطالعه می نمایند و گاهی نیز برعکس نگرش اطرافیان نسبت به تحصیل مثبت نیست و حداقل به صورت غیر مستقیم بازدارنده تحصیلی انجام می دهند. در این طبقه این مشکلات قرار می گیرند:

- ۱- محیط فیزیکی نامناسب مثل محیط با نور کم، دمای نامناسب و سرو صدا
- ۲- شرایط فیزیکی نامناسب مثل ناهماهنگی و بهم ریختگی محیط
- ۳- تأکید بر ارزش های غیر علمی در محیط منزل و مدرسه
- ۴- عدم تشویق دوستان و اطرافیان به ادامه ی تحصیل و مطالعه
- ۵- نداشتن الگوی صحیح در امور تحصیلی

طبقه نهم: مشکلات مربوط به امتحان

یکی از شایع ترین آسیب های تحصیلی که تأثیر عمده ای بر وضعیت روانی و جسمانی افراد نیز دارد، مشکلات مربوط به امتحان است. در این طبقه پنج مشکل به شرح زیر قرار می گیرد:

- ۱- مشکلات فرآیند شناختی مربوط به شناسایی مطالب مهم
- ۲- عدم مهارت در پاسخ به سؤال ها در جلسه امتحان
- ۳- اضطراب امتحان
- ۴- شرایط فیزیکی و روان شناختی نامناسب در جلسه امتحان

امتحان

- ۵- ارزشیابی نامطلوب شامل سؤال های نامناسب و تأکید بر حفظ مطالب و عدم توجه به اهداف مختلف یادگیری در سنجش

طبقه دهم: مشکلات جسمانی مربوط به تحصیل

گاهی به دلیل مسایل و مشکلات جسمانی، افراد در مسیر تحصیل نمی توانند به طور صحیح طی طریق کنند. چنانچه این مشکلات ناشی از مسایل مربوط به تحصیل و مطالعه باشد و به نوبه ی خود باعث ایجاد مشکل در مسایل تحصیل شود،

مشکلات جسمانی مربوط به تحصیل نام گذاری می شوند. مشکلات مربوط به این طبقه به شرح زیر است:

- ۱- خستگی زودرس در هنگام مطالعه و یا در کلاس درس
- ۲- مشکلات مربوط به تغذیه قبل، حین و بعد از مطالعه
- ۳- سبک غلط نشستن و هنگام مطالعه و یا در کلاس
- ۴- مشکلات مربوط به خواب
- ۵- مطالعه در اتومبیل و حین راه رفتن

خلاصه و نتیجه گیری

آنچه در این مقاله مطرح شد ۵۰ آسیب مربوط به تحصیل است که این مقاله تنها به معرفی این مشکلات پرداخت؛ این آسیب ها به ابعاد مختلف تحصیل مربوط است و شامل مشکلات از هنگام انتخاب رشته ی تحصیل تا موقع امتحان می باشند. اگر چه برخی از مشکلات در طبقات مختلف به هم نزدیک است ولی با دقت بیشتر در مشکلات هر طبقه می توان گفت مشکلات مطرح شده مشکلات کاملاً جداگانه هستند که علائم و علل خاص را دارند و لازم است ضمن بحث در مورد این علل و علائم مهارت های لازم جهت برخورد با هر کدام به دقت آموزش داده شود.

منابع:

- American psychiatric association (1994). Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 4rd., revised, washington,DC: American psychiatric Association.
- Hughes, y.N. (1998). Cognitive - behaviour therapy with children in schools Newyork: Pergamon press.

ایمانی، محسن (۱۳۸۰) آسیب های مطالعه در دانش آموزان و شیوه های کنترل آن، مجله پیوند، شماره ۲۶۸.

سیف، علی اکبر. (۱۳۷۶). روش های یادگیری و مطالعه تهران: نشر دوران.

عابدی، محمدرضا (۱۳۷۹) سال نو، راه نو، اصفهان: کارشناسی آموزش و مرکز مشاوره شاهد (انتشار به صورت جزوه).

عابدی، محمدرضا و رشیدی، علی، (۱۳۷۶). تأثیر روش ایمن سازی روانی بر کاهش اضطراب ناشی از امتحان در دانش آموزان دختر سال دوم متوسطه نظام جدید ناحیه ۲ شهر اصفهان. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان

عابدی، محمدرضا و جعفری، محمود (۱۳۸۱) پاسخ به سؤال های دانش آموزان در زمینه ی برنامه ریزی، مطالعه و امتحانات اصفهان: قاصد سحر

عابدی، محمدرضا (۱۳۸۳). آرامش در کنکور، اصفهان: محبان.